

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 25. januaria 1854. *List 7.*

Živinoreja na Holandskem,
in kaj bi se smeli naši živinorejci učiti od nje.

(Dalje.)

Živina na paši.

Rekli smo, da razun pozimi je holandska živina zmiraj na paši. Na paši jo varjejo dežja in vetra. V ta namen napravijo v več krajih vsaki molzni kravi iz debelega platna plajš (ko edeke v njih jeziku imenovan), kateri živino pokriva po celem životu od herbta do repa; na vsakem voglu štirivoglate odeje je motóz in zanjka, da se priveže plajš, ki ostane celi čas paše noč in dan terdno na kravi in je nikjer ne tiši in ne nadležje. Veči del kmetov ravná tako, ker pravijo, da s tako odejo pokrite in mokrote in prehlajenja obvarovane krave dajejo več mleka. So pa vendar tudi drugi kmetje, ki terdijo, da plajš več škodje kot koristi na paši; pravijo, da poleti, kadar je vroče, se živina pod takim plajšem preveč pari; kadar se pa premoči, se še lože prehladí pod njim. Taki odevajo svojo živino le zgodaj spomladi in v pozni jeseni, ko je vreme merzlo. Tisti čas pa ne boš urajmal nobene molzne krave brez plajša — plajšarice so vse od perve do zadnje. Če teletí krava na paši, jo kmalo potem odenejo še z debelejšo odejo, ali čez navadni plajš denejo še enega. Mlada in jalova živina nima plajša, le molzne krave jih imajo.

Kaj ne, da se bo marsikteremu naših kmetov to smesno zdelo in da bojo potegnili s tistimi holandskimi kmeti, ki pravijo, da plajš živini več škodje kot koristi? Al pozabiti ni, da zgodaj spomladi in pozno v jeseni je vsaka molzna krava odeta s plajšem, čeravno ga nima poletinski čas. Nočemo se tudi mi potegovati za odejo to, da bi bila p o v s o d potrebna, Holandci, ki dobro vse skušajo, pa že morajo prepričani biti, da tekne molži v njih krajih, scer bi se gotovo ne pečali s tim pokrivalom. Vsakemu kmetu pa naj bo vendar ta plajš izgled: kako skerbno gleštajo ondi molzno živino, in da je velik razloček med skerbno opravljanjo in med zanemarjeno živino.

Na pašnikih, zlasti na pašnikih za pitavno živino, vidimo dalje precej močne kole v zemljo zabite, ki se imenujejo dergála (wryspaal), ob katerih se živina dergniti zamore, ako jo koža serbí in z rogovi ne more do serbečega mesta. Kjer je na pašnikih drevje, nimajo nalaš napravljenih dergal.

Nepokojno živino krotijo na pašah s posebnim jarmom ali čez čelo z dilico, ki pokriva oči, da vidi le po strani in na tla, naprej pa ne.

Kravam, ki imajo navado, da sesajo svoje lastno mleko iz vimena, denejo okoli vrata bodeč vratnik, ki je zunaj zasajen s ternjem, da se živina obada, ako se z vratom zasuče proti vimenu. V nekterih krajih pa napravijo pokrivala čez čelo iz usnja, v katero so vtaknjeni bodci, s

kterimi se mora živina vbosti, ako pride z glavo do vimena.

Tako skerbé Holandci za vse, da se živini ne godí škoda, pa tudi njim na mleku ne.

(Dalje sledí.)

Gospodarske skušnje.

(*Mleko dobro ohraniti skož več mescov*), je v poslednji seji Dunajskega odbora kmetijske družbe nasvetoval gosp. Lipp sledeče: Mleko se dá pred zavreti in potem se vlije v sklenico (flašo), ktera je bila z gorko vodo izmita. Napolni se pa sklenica z zavrelim mlekom do srede vratú, in ko je prav terdno s skorjenim čepom (Korkholz) zamášena ali celó zasmoljena ali zapečatená bila, da zrak nikakor ne more do mleka; se postavi v lonec z merzlo vodo napolnjen, ki se pristavi k ognju tako dolgo, da voda zavre v njem, potem se odstavi od ognja, in četert ure naj postoji sklenica še v tem kropu. Potem se pa spravi na hladnem kraji noter do tistega časa, da se rabi. — Enako se dela tudi s sadjem v soparici, kar je znano vsaki bolji kuharici.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Počitek narave pozimi.

Zimski čas je čas počitka trudne narave. Tri čerterti leta je spolnovala namene svojega Stvarnika in pospešovala korist njegovih stvari. Kako bogata kalečega semena in cvetja je bila spomlad, in koliko hrane nam je poletje dozorelo in jesen spraviti dala! Vsak mesec in celó vsak dan delavnosti njene nam je daroval nove blagoslove. Kakor dobrotljiva, skerbna gospodinja se je trudila celo leto od jutra do večera nam napravljati vsako vgodnost, prijetnost in blaženost življenja. Iz nje blagodarnega nedrija smo prejeli obleke, živeža in veselja obilo. — Za nas je dala travi rasti iz zemlje; za nas je bilo drevje obloženo s cvetjem in sadjem; za nas je rasteł kruh iz zemlje; za nas je rodila terta krepčavno kapljico; za nas je bila vsa narava tako krasna in bogata!

Trudna tolikšne dobrotljive delavnosti počiva sedaj, — toda le, da bi si pridobila novih močí v prid sveta.

Al še celó počitek, ki ga vživa narava pozimi, je skrivna delavnost in pripravljanje za novo stvarjenje. Že napravlja, česar je treba, da zapuščena zemlja svoje otroke spet zadobi pomlajene. Že poganja žito, ki nam ima biti prihodnje poletje v živež. Že se razvijajo malo po malem nitke zelišč, ki imajo kinčiti naše verte in planjave. Že se spet razliva sók po oterpjenem drevésu, iz kterega bojo pognali popki v mladem letu.

Tudi v tem se razodeva očitno vsigamogočnost in modrost neskončno dobrotljivega Stvarnika. Počitek narave pozimi je ravno tako, kakor nje delavnost spomladi

in poleti, naprava višje modrosti, ktera po nar tanjšni razmeri določuje spremembe zemlje in razdeluje po enakih meri počitek in delo. Po nji se spreminjuje vsak prizor narave ob tistem času in po tistem načinu, po katerem se ohrani popolnost občinstva. Čeravno se vlada svetá naši kratki pameti včasih dozdeva nepristojna, je vendar skoz in skoz modra in dobrotljiva. Sedaj ko zemljo vidimo z ogreyajóčo obleko zagernjeno, se pripravljá za novo cvetje in nov sad, kterege bi pričakovati ne mogli, ako bi zemlja pozimi ne imela počitka? Al bi mogli čez nekatere mesce veselo „žetvino pesem“ prepevati, ako bi se narava sedaj pod snegom in ledom ne pripravljala za novo žetev? Tako je zemlje počitek le novo stvarjenje!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek. — §. 5. Mesta.

(Dalje.)

Povedali že smo, da je vsa noriška zemlja bila prvotna domovina Slovencev, in tudi po naseljenju celtiških Bojev niso gotovo iz gore imenovane pokrajine Slovenci do čistega iztirani bili, ker vémo, da prevladajoči narodi le vsikdar narpervo nad mesta gredó in tiste obsedejo, da ložej iz njih tlačijo podjarmljeni narod in ohranjujejo v pokoršini. Da so noriški Slovenci stanovali po solnograškem okrožju, poterdjuje: 1. ime mesta Juvavum, sedanji Solnograd. Ime mesta smo že razložili, in spet bomo na njegov pomen nazaj prišli. Mesto Juvavum se tudi najde pozneje pod imenom Petena. V Solnograškem diplomataru Nr. 10 se velí solnograški škof „episcopus petensis“ in ravno tam pod číslom 12. stoji sledeče: „Bulla seu literae Leonis papae de anno 798 pro Arnone archiepiscopo ad ejus comprovinciales: Arnone archiepiscopo Juvaviensium, quae et Petena nuncupatur“. Od kod pride to ime v onem času? — morebiti od vet = vit, tedaj toliko kot Juvavia, ali od besede petj, kar v rezianskem narečju pomeni: pečino, sansk. patta, *πετρα*, petjera, peščera? — 2. ime mesta Ovilaba, Ovilaba (Wels) od vil = vol, Veles, Ovilabis je polatinčena oblika; — 3. ime rimske postaje Vetoniana, današnji Petenbach dol od Velsa ležeč. Čeravno v cerkveni slovenščini in v živih narečjih se beseda Vet, vit = vol — bik — govedo ne najde več, je vendar le verjetno, da je starim Slovincem znana bila. Še današnji dan imamo na štajerskem Slovenskem ves z imenom Vitomarci, in tej vesí sosedne se velijo Terbetinci (terbač na Štajeru = bikovec, bikasta glava), Biščani od bis, der Auerochs, Vilošnjak, Ternovci (od vil = vol, ter = tor, tur), Gočova (od gô, sanskritski junec, od kodar govedo) Voličina. To nam je veljaven dokaz, ker smo že več synonymnih imen vesí našli enega pomena. V sedanji štajerski vojvodini, kar je je spadalo v Norikum, so bile sledeče slovenske postaje in mesta ob času rimskega vladarstva znane: 1. Surontium, današnji Unterzeiring, slovensko mesto po boginji Zori, Zuri. imenovano. Glasnika s in z je Nemeč skoro povsod v svoj Z spremenil, na primer: Sura, Zeyer, Selce, Zeltschach, — glasnik u pa v svoj lajavni ai, eu, oi, au, na priliko: Lublana Laibach, Luče Leutschach, Rohatec Rogatec Roitsch, Logatec Loitsch, Lubno Laufen itd., tako tudi Surone v Zeiring. Imenu Suronc, Surontium, primeri ime reke Sure na Kranjskem. — 2. Viscelae v gornjem Štajeru po Muharju kraj Mure ni daleč od gornjega Voliča (Oberwölz od vol). Ime mesta se izpeljava od bis =

bik, vol, tur. Zatrán oblike primeri ime grada in vesí na dolnjem Štajeru Bisele. Latinci so glasnik B večkrat z glasnikom V spremenili; tako nahajamo Danubius mesto Danubius¹⁾. Ravno to storijo sedanji Slovenci govoreči nemščino, kteri pravijo Bein namesto Wein, Basser namesto Wasser itd., in Nemci pisaje slovenska imena Wabitsch namesto Babič. Tudi glasnik b najde se postavljen za glasnik v, na primer: acerbus namesto arcervus, bacca namesto vacca. — 3. Sabatinca, današnji Kraubat, od sabha, sanskritski hram, slovenski saba, soba, izba, ispa, jispa; sabha se velí tudi v sanskritu luč, primeri: česko svetnice, Kammer, v protislovju k temnici, dunkle Kammer, Kerker. V desetem stoletju se je ta kraj velí pagus Crauati, pagus Chrouat, praedia Chrouata²⁾. itd. — 4) Murium in Murio, današnja Murava, od mur = bik, vol Živatov. Nahaja se tudi pod imenom Immurio zavoljo predstavljenega glasnika i, primeri: način pisanja Volga in Ivolga, Spolin in Ispolin pri severno-slavenskih pisateljih. — 5. Noreja. Pomen tega imena in lego mesta bomo razlagali pozneje. — 6. Solva, današnja Lipnica. Pomen tega imena bomo razložil v članku o „Višnutovem častju“. — 7. Collatio. Muhar je iskal to postajo v okolici slovenjograški; morebiti opominja sedanji Gallenhofen (Golovec?) na stari Collatio. Gotovo je ležalo v tej okolici, in tudi ime terga „Stariterg“ kaže na nekdanjost njegovo. — 8. Upelae. Nekteri íšejo to postajo v današnjem tergu Vitanje, drugi v tergu Velenje. Obe imeni kažete na staroslovensko poznamljenje ap, op, up, sanskritski apen = bik, vel (primeri česko Veles namesto Voles) vil, vol. Z besedo up je v zavezi glagol upiti clamare, kakor glagola bečati z besedo bek, bik, in boare z besedo bos. O pomenu besede ap, op, up (sanskritski apen), slovensko-hrvatski z digamom jap, japa, japica, bomo v 2. članku obširnije govorili. — 9. Celeja, Cele. O pomenu tega imena smo že govorili, in bomo v 3. članku sopet priložnost imeli izsledovati njegov pomen. Vse te štajerske mesta so, kakor poterdjujejo njihova imena, prvotno slovenske bile. (Dalje sledí.)

Ozir po svetu.

Življenje Turkov, njih navade in šege.

(Na dalje iz 103. lista I. N.)

Turki pri jedi ne sedé za mizo, kakor mi. Njih navadna miza so tla, ktere v ta namen pokrivajo z usnjem ali suknom, okoli kterege se vsedejo z navskriž sključenimi nogami po šegi jutrovih dežel. Na sukno ali usnje postavljajo majhno nizko mizico ali kozíco (Dreifuss), na ktero pride velika okrogla skleda iz pocinjene kotlovine. V ti skledi se nosijo jedí na mizo. Vsak jedec ima pred sabo opresen (nekvašen) kruh v podobi mlincov (Pfannenkuchen), ki namestujejo naše okrožnike (tálarje), kterih nimajo Turki. Tudi nožev in vilic ne potrebujejo. Edino mizno orodje so lesene žlice, ktere skupoma ležé na usnji. Pri mesovji ali scer bolj terdih jedílih si pomagajo s persti.

Poglavitna in Turkom naj ljubši jed je pilav, to je, na vodi kuhani in močno s poprom začinjeni rajž; premožniši jedó s pilavom vred piščeta, race in kostrunovo meso. Mesnate jedí pri Turkih niso navadne, in če jih jedó, jih dajo večidel kuhati, malokterikrat péči. Bob, grah in drugi vertni sadeži so jim naj bolj navadne jedíla; ravno tako tudi okisane močnate jedí. Pri jedi navadno pijó le vodo.

¹⁾ Handbuch der römisch. Epigraph. v. Zell. II. 63. — ²⁾ Listine Henrika I. leta 954. Listina Ottona II. leta 978. Solnograške listine iz stoletja 11.